CONSIDERAȚII GENERALE ASUPRA STUDIULUI COMPLEX AL POPULAȚIILOR VECHI

WANDA WOLSKI și DARDU NICOLĂESCU-PLOPȘOR

Studiul complex al unei populații sau grup omenesc, în care elementul uman nu este rupt de contextul în care se dezvoltă și evoluează într-o anumită perioadă istorică sau de-a lungul unui interval de timp, iar multiplele aspecte ale activității omenești sînt analizate în totalitatea și unitatea lor culturală și în strînsă interdependență cu factorii cauzali, poate duce la cunoașterea unor laturi complet noi ale vieții comunităților vechi. Datele antropologice, arheologice, geografice, geologice, etnografice etc. reprezintă în acest caz tot atîtea izvoare prețioase și mijloace de scrutare a trecutului omenirii. Dacă progresele realizate în antropologie au aruncat o lumină asupra dezvoltării biologice, a omului, iar amploarea luată de cercetările arheologice a permis cunoașterea tot mai aprofundată a vieții economice, sociale și culturale a comunităților omenești, numeroase alte probleme așteaptă să fie rezolvate. O parte din aceste probleme, prin specificul lor, se plasează la granița dintre două științe, cum ar fi de exemplu antropologia și sociologia, antropologia și arheologia, antropologia și etnografia etc. Antropologul Jan Czekanowski a relevat acest lucru, arătînd că „*cea mai importantă problemă aflată la granița dintre antropologie și arheologie și care nu poate fi rezolvată fără colaborarea strînsă dintre cele două științe, se axează în jurul răspunsului la întrebarea dacă transformările survenite în cultura materială, constatate de arheologi, sînt însoțite de schimbări în componența populației și care este caracterul lor*“ [1]. Alte probleme necesită în schimb colaborarea mai multor științe, dar gradul de participare și importanța lor depind de epoca și nivelul de dezvoltare al societăților cercetate. Așa, de pildă, se știe prea puțin cu privire la condițiile și cauzele care au favorizat și determinat în timp dezvoltarea demografică a omenirii și, legat de aceasta, modul ,căile și ritmul populării unor teritorii de-a lungul vremurilor. Folosind cuvintele arheologului francez L.R. Nougier, „*metode noi, unind grija pentru stratigrafie cu studiul repartiției geografice, analiza ansamblurilor arheologice și mediul biologic, implantarea pe sol și modul de viață par să aducă mai multă claritate și simplitate în studiul purternicii revoluții economice și demografice*“ [2] din neolitic.

Încercări de rezolvare în acest sens, cu rezultate promițătoare pentru o prospectivă a unei antropologii istorice, condusă cu metode biologice, au fost înregistrate de școala lui J. Nemeskéry, care consideră că în stadiul actual al antropologiei fizice nu ne mai putem mulțumi cu valorificarea clasică și trebuie să dăm — în măsura posibilităților — o reconstrucție biologică cît mai completă a populațiilor din diferitele culturi preistorice (paleodemografică, paleosociologică, paleosociografică), în corelație cu științele sociale [3].

---

[1] Czekanowski Jan, *Konieczność współpracy antropologów i archeologów*, în „Archeologia“, X, 1958, Varșovia, 1960, p. 25. V. de asemenea Nicolăescu-Plopșor Dardu, *Aportul paleoantropologiei la cercetarea arheologică*, în „Probleme de antropologie“ vol. VII, 1963, p. 263–272 și Milcu Șt. M., *Sur la methode complexe de recherche en anthropologie*, în “Ann, roum. d'anthrop“, t. 2/1965, p. 3–8.

[2] Nougier L.R., *Problémes du Néolithique occidental*, în „Actes de la IIIe Session Zürich“, 1950 Zürich 1955, p. 202.

[3] Nemeskéry J. e Harsany L., *Prospettive d'una antropologia storica condotta con metodi biologici*, în „Archivio per l'antropologia a l'etnologia“, vol. XCVI, 1/2/3, 1966, p. 98–104.

https://biblioteca-digitala.ro

Mergînd pe aceeaşi linie, şcoala antropologică din Bucureşti, prin cuvîntul prof. Şt. Milcu, recunoscînd importanţa geneticii în antropologie, consideră că trebuie să folosească într-o viziune largă de sinteză şi în mod organic datele antropologiei culturii, antropologiei sociale, antropologiei filozofice, pentru a realiza o înţelegere, o cunoaştere şi o explicare cît mai completă a omului [4].

Nevoia dezvoltării unei metodologii complexe de cercetare a făcut şi obiectul unor discuţii internaţionale în legătură cu aceste probleme, dînd naştere unor dezbateri şi confruntări de poziţie pe marginea concepţiilor unor şcoli, în funcţie de direcţiile şi obiectivele lor principale de cercetare [5].

Consideraţiile noastre privind dezvoltarea populaţiilor vechi de pe teritoriul României sub aspect antropologic, morfobiologic, economic, social şi cultural, le vom prezenta într-un articol viitor, referindu-ne la început, pentru mai mare uşurinţă, la un spaţiu limitat, acela al Dunării de Jos.

Înainte de abordarea temei propuse, credem însă că este necesară o succintă prezentare a problemelor teoretice şi metodologice generale privind studiul complex al populaţiilor vechi, aşa cum se conturează pe baza cercetărilor întreprinse pînă în prezent.

Pentru formarea unei imagini reale şi cît mai complete asupra evoluţiei bio-sociale a populaţiilor vechi, în afara documentelor osteologice umane din necropole, de cele mai multe ori nesatisfăcătoare ca stare de conservare sau insuficiente statistic şi deci nereprezentative, un material bogat poate fi obţinut şi din cercetarea complexă a aşezărilor şi a tuturor elementelor cu caracter economic, social şi de cult legate de o aşezare şi de gruparea omenească ce a vieţuit în limitele ei. La diferenţierile însemnate manifestate pe diferite teritorii, în diverse perioade, au contribuit un întreg ansamblu de factori demografici, economico-sociali, social-politici şi geografici.

Din diferitele definiţii date obiectului „istoria aşezărilor", reiese că această ramură a cercetărilor de istorie veche se ocupă înainte de toate cu studiul activităţii economice organizate a omului şi cu influenţa reciprocă a doi factori: natural (teritoriul de aşezare) şi social (omul) [6]. După cum a arătat şi arheologul J.D.G. Clark, specificul relaţiilor dintre om şi natură este dinamic, progresul civilizaţiei, din punct de vedere al economiei, fiind progresul unei stăpîniri tot mai profunde, teoretice şi practice, a omului asupra forţelor exterioare, economia unei comunităţi omeneşti, într-o anumită perioadă de timp, fiind rezultatul stabilirii unui echilibru între respectiva cultură şi mediul natural [7]. Sau, după cum s-a exprimat André Leroi-Gourhan, *„trebuie să luăm în consideraţie nivelul tehnic general, ca mediu omogen şi continuu, care posedă anumite resurse şi în interiorul căruia tinde să se stabilească un echilibru între diferite sectoare"* [8].

Amplasarea şi dezvoltarea aşezărilor au depins de o serie de caracteristici ale teritoriului de stabilire: reţeaua de văi, raportul hidrologic, desimea pădurilor, esenţele copacilor şi tipul de sol, apropierea sau depărtarea de marile artere de comunicaţie etc.

Louis-René Nougier acordă un rol hotărîtor climei, *„marele regulator al evoluţiei omeneşti, ce poate sugera sau chiar impune modul de viaţă, activităţile fundamentale, ocupaţiile, repartiţia şi masa populaţiei"* [9]. Dacă lucrul acesta este valabil, în mare parte, pentru cele mai vechi perioade de dezvoltare a societăţii, într-o etapă imediat următoare omul poate influenţa, la rîndul său, în mod direct şi indirect, formarea raporturilor hidrologice şi de sol. Implicaţiile şi consecinţele defrişării sistematice a pădurilor, începînd cu neoliticul, legată de răspîndirea cultivării plantelor, sînt îndeobşte cunoscute.

Influenţa exercitată de om şi de tipul de economie practicat de acesta asupra mediului înconjurător, a fost surprinsă foarte bine în caracterizarea făcută de J. Kornas asupra tipurilor de relief ce s-au succedat de-a lungul timpurilor: relieful străvechi, datorat în întregime acţiunii naturii, care sub influenţa activităţii omeneşti se transformă, mai întîi, într-un relief natural, cu caracter foarte stabil, şi apoi într-un relief cultural, care este şi cel din zilele noastre [10].

Caracterul aşezărilor într-o anumită perioadă istorică este condiţionat prin urmare de mediul geografic respectiv, privit — pe de o parte — ca produsul acţiunii forţelor şi proceselor naturale,

---

[4] În vol. „Antropologia în ştiinţele contemporane", simposion organizat de Comisia de antropologie şi etnografie a Academiei R.S.R. la 1. III. 1967, editat de Centrul de cercetări istorice, filologice şi etnografice al Academiei R.S.R., Craiova, 1968.

[5] În vol. „Theorie und Praxis der Zusammenarbeit zwischen den anthropologischen Disziplinen", Bericht über das zweite Osterreichische Symposion auf Burg Wartenstein bei Gloggnitz, 6–12 September 1959. Niederösterreich, 1961.

[6] Dăm mai jos, pentru formarea unei idei mai complete, două din definiţiile mai cuprinzătoare referitoare la noţiunea de aşezare, depistate în literatura de specialitate: Potkanski K. *„Aşezarea reprezintă întregul complex al activităţii grupurilor omeneşti, care determină schimbări în mediul geografic şi cuprinde procesul de ocupare, împărţire şi folosire a terenului, împreună cu toate produsele apărute ca urmare a acestei activităţi şi folosindu-i ei"*. În „Studia osadnicze", vol. „Pisma posmiertne, I Cracovia 1922, p. 94; Buczek K. *„Aşezarea reprezintă o formă spaţială de organizare neadministrativă a tuturor ramurilor vieţii sociale, cu economia în frunte, formă care variază în funcţie de condiţiile de timp şi de loc"*. În „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej", X, 1962, p. 22.

[7] Clark J.D.G., „L 'Europe préhistorique", Paris, 1955, p. 20.

[8] Leroi-Gourhan A., „Milieu et technique", Paris, 1945, p. 365.

[9] Nougier L.R., *Essai sur le peuplement prehistorique de la France*, în „Population", IX, nr. 2, 1954, p. 242.

[10] Kornas J., *Wplyw czlowieka i j go gospodar ki na szate roslinna Polski. Flora synantropijna;* în „Szata roslinna Polski", I, 1959, p. 89–125.

https://biblioteca-digitala.ro

iar pe de altă parte, ca produsul factorului social. Schimbările provocate de om în mediul geografic acționează la rîndul lor, în mod diferit, asupra viitoarelor acțiuni de așezare a grupurilor omenești [11]. Vorbind de activitatea omului și de consecințele ei asupra schimbării mediului geografic, trebuie să ținem seama însă de doi factori ce se impun a fi tratați diferențiat: modul de folosire, proiectat în timp și spațiu, a mediului geografic de către om (de exemplu, deosebirile ce pot fi semnalate în această privință în cazul cultivării primitive a plantelor și a trecerii la agricultură) și mărimea și durata de viețuire a unui grup omenesc pe un teritoriu dat, cuncașterea acestui ultim factor fiind în măsură să ne dea intensitatea și amploarea schimbărilor provocate în mediul natural. De asemenea, nu toate teritoriile au avut de suferit în egală măsură de pe urma acțiunii omului, deși transformările mai importante survenite în mediul înconjurător al unei regiuni pot antrena uneori transformări corespunzătoare în mediul natural al altor regiuni sau teritorii. Exemple sugestive în această privință au fost date de cercetătoarea Maria Dobrowolska, în lucrarea sa asupra schimbărilor petrecute în mediul geografic al Poloniei pînă în secolul al XV-lea. Așa, de pildă, despădurirea versanților carpatice de către colonizarea agricolă și pastorală, care a cunoscut o deosebită intensificare în evul mediu tîrziu, a provocat o scurgere mai rapidă a apelor provenite din topirea zăpezilor și din ploile torențiale în regiunile de șes. Drept rezultat a avut loc o creștere a inundațiilor, care au provocat numeroase pagube și distrugeri, consemnate în documentele din secolele XVIII și XIX [12].

Acțiunea omului s-a manifestat în cadrul unei anumite așezări în mod extrem de variat, ea fiind legată nu numai de obținerea hranei, de exploatarea și folosirea materiilor prime, de producerea celor necesare traiului, dar și de vehicularea unor bunuri și întreținerea unor relații de schimb cu teritoriile învecinate, de activitățile social-organizatorice ale comunității date, de locuirea propriu-zisă a acestei comunități, reflectată în construcțiile sau în sistemele de apărare ridicate de ea, de îndeplinirea unor ritualuri, legate de credințele sau tradițiile moștenite de la predecesori (riturile și ritualurile de înmormîntare).

Toate aceste activități au lăsat în pămînt urme materiale, valoarea lor cantitativă și calitativă depinzînd de gradul de conservare al acestor vestigii, condiționat la rîndul său de mediul geografic, modul de trai, durata de viețuire în punctul respectiv etc.

Propunînd o metodă complexă de cercetare pe teren a ansamblurilor de locuire, Zdzislaw Rajewski atrage atenția asupra faptului că există ansambluri de locuire simple, formate din locuri de locuire, exploatare și înmormîntare, și ansambluri complexe, în componența cărora sînt prezente diferitele funcții ale unei așezări: terenurile de exploatare sau cele destinate unei producții specializate, aflate în afara limitelor așezării, locurile rezervate schimbului, arterele de circulație etc. [13].

Z. Wozniak a propus studierea așezărilor în funcție de următoarele probleme [14]: 1) stabilirea cauzelor care au determinat în etapa respectivă apariția așezărilor, caracterul lor și condiționarea economică și socială a acestui proces; 2) găsirea cauzelor pentru care așezarea s-a putut dezvolta în punctul respectiv și stabilirea gradului de corespondență a condițiilor topografice cu rezultatele obținute la punctul unu. Aceasta presupune cercetarea topografică a așezării și a mediului înconjurător [15]; 3) reconstituirea activității economice a așezării; 4) cercetarea amplasării elementelor din jurul așezării: cimitire sau necropole, cîmpuri sau loturi cultivate, artere de comunicație etc.; 5) stabilirea caracteristicilor așezării: ocupațiile locuitorilor, mărimea grupului omenesc și forma de organizare socială; 6) aflarea întinderii teritoriului folosit de locuitori; 7) elaborarea istoricului dezvoltării așezării și transformările survenite de-a lungul întregii sale existențe; 8) stabilirea importanței așezării cercetate în ansamblul unui complex mai mare de așezări similare; 9) analiza factorilor care au dus la dispariția așezării în punctul respectiv.

Un rol important în condiționarea caracterului și funcției așezărilor revine factorului demografic: mărimea grupului omenesc corespunzătoare unui ansamblu de locuire. Ori mărimea grupului omenesc este strîns legată de nivelul mijloacelor și relațiilor de producție. De exemplu, o economie agricolă extensivă, prădalnică prin natura ei, nu poate satisface necesitățile unui grup omenesc numeros. Abia trecerea la economia agricolă intensivă va asigura condițiile cerute pentru constituirea unor grupări omenești mai mari, cu caracter stabil. Studierea inversă a acestui proces, pornind de la caracterul așezării, gradul de dezvoltare economică, organizarea socială etc., ne poate ajuta la reconstituirea cu aproximație a volumului populației și a dinamicii evoluției sale.

Referindu-se la caracterul nesigur al unor studii de acest gen, L. R. Nougier arată că „*. . . . estimarea populației pe baza acestor documente tehnice* (este vorba de hărțile arheologice) *rămîne o problemă delicată. Paralele etnografice permit totuși anumite evaluări și o cifră dată cu prudență satisface mai mult decît ignoranța totală*“ [16].

---

[11] v. în această privință Nieweglowski Andrzej. „Z badan nad osadnictwem w okresach póznolatenskim i rzymskim Mazowszu“. Wroclaw-Warszawa-Kraków, 1966, p. 22–45.

[12] Dobrowolska Maria, „Przemiany srodowiska geograficznego Polski do XV w,“ Warszawa, 1961, p. 165.

[13] Rajewski Zdzislaw, „O metodyce badan terenowych zespolów osadniczych“, în Wiadomosci Archeologiczne, XXVI, nr. 3–4, 1959–1960, p. 94.

[14] Wozniak Zenon, *Uwagi o problematyce badawczej starozytnego osadnictwa*, în „Sprawozdania Archeologiczne“, IX, 1960, p. 91–99.

[15] Fischer Ulrich, *Neolitische Sied lung in Anhalt* în „Archaeologica-Geographica“, VII, 1958, p. 1–8.

[16] Nougier L.R., *op. cit.*, p. 241.

https://biblioteca-digitala.ro

Volumul demografic al unei populații sau comunități omenești reflectă, în succesiunea generațiilor și a structurii pe grupe de vîrstă, nivelul de dezvoltare a comunității respective în diferite etape istorice. Demografia populațiilor vechi poate fi abordată sub două aspecte esențiale: repartiție și estimare sau evaluare, și depinde într-o măsură foarte mare de numărul necropolelor săpate exhaustiv și de fixarea duratei lor de folosire în limite cronologice cît mai exacte. Întrucît numărul necropolelor cercetate integral este în general foarte redus în toate țările Europei, nu se pot da date cifrice precise. Estimarea volumului demografic al populației poate să se apropie prin urmare cel mai mult de adevăr numai dacă se pornește de la volumul necropolei și durata medie a utilizării ei.

R. Riquet folosește în studiile sale de paleodemografie trei categorii de izvoare: 1) izvoarele arheologice (densitatea așezărilor pe suprafețe bine cercetate, numărul și dimensiunile locuințelor din fiecare așezare în parte, analiza factorilor susceptibili de a arunca o lumină asupra nivelului de organizare administrativă, socială și politică, definirea exactă a modului de subzistență, cultivarea plantelor, creșterea animalelor domestice, vînătoare, indicații asupra vieții sedentare etc.); 2, izvoarele antropologice (numărul de morminte pe necropolă, fixarea cronologică a cimitirului, considerații asupra mortalității, distribuirii pe sexe a scheletelor etc.); 3) comparațiile etnografice [17].

Avînd în vedere erorile la care pot da naștere asemenea evaluări, unii cercetători propun ca studiile de paleodemografie să se rezume în etapa actuală la stabilirea schimbărilor cantitative generale în domeniul populării, cu privire la care avem mărturiile legate de schimbarea densității așezărilor și a numărului ansamblurilor de locuire. Aceste schimbări depindeau în primul rînd de mișcările de populații, provocate în majoritatea cazurilor de cauze economice, determinate — la rîndul lor — de anumite transformări survenite în climă, relief, mod de viață etc.

Relațiile de schimb puteau uneori să impună și ele calea de penetrație a grupurilor omenești [18]. Rolul principal în apariția aglomerațiilor de așezări l-au avut însă condițiile climaterice și fiziografice, favorabile dezvoltării unui anumit tip de economie. Teritoriile preferate pentru așezare au variat, prin urmare, de la epocă la epocă, ele putînd fi la un moment dat favorabile pentru stabilirea și viețuirea unei comunități omenești în funcție de nivelul ei de dezvoltare. Recunoașterea rolului factorului geografic nu trebuie să meargă însă pînă la ridicarea la rangul de lege a determinismului geografic, deoarece același mediu s-a întîmplat să ofere condiții prielnice pentru dezvoltarea unor activități economice foarte variate, iar o dată cu creșterea volumului populației și a densității așezărilor, comunitățile omenești încep să se acomodeze și cu teritoriile mai puțin avantajoase, din punctul nostru de vedere, pentru tipul de economie practicat, ele intervenind în mod tot mai activ în transformarea și adaptarea mediului înconjurător.

În felul acesta, creșterea demografică devine și ea un factor al progresului economic, contribuind la intensificarea și diversificarea ocupațiilor și a diferitelor tipuri de activități, la lărgirea contactelor, la intensificarea schimburilor, la propagarea și generalizarea tehnicilor noi. După exprimarea foarte plastică a lui L.R. Nougier, *„în deșertul uman al paleoliticului vechi descoperirile trebuiau să se facă în repetate rînduri înainte de a fi salvate și propagate. Caracterul lent al progresului se explică prin raritatea oamenilor“* [19].

Ritmul populării unor teritorii diferite din punct de vedere al mediului geografic a urmat o linie ascendentă (excludem din această evoluție perioadele de recul demografic, însoțite de restrîngerea zonelor de locuire, întrucît în perspectivă istorică ele au avut un caracter trecător), mergînd paralel cu progresele realizate în domeniul mijloacelor de producție. H. Jankuhn subliniază acest lucru cînd vorbește de urmările metalurgiei fierului asupra ocupării unor terenuri argiloase la sfîrșitul latènului, fapt constatat pe teritorii deosebite și care nu poate fi explicat ca o consecință a acțiunii altor factori, cum ar fi, de exemplu, factorul climateric, deoarece are loc la momente distanțate ca timp, în funcție de ritmul de dezvoltare istorică al unor regiuni [20].

Acest lucru nu ne poate împiedica însă să ținem seama și de fluctuațiile survenite în domeniul populării, populare care se leagă în arheologie de aria de răspîndire a unei culturi materiale, de-a lungul întregii sale existențe, și de schimbările survenite în diferitele etape sau faze ale acestei culturi. Ar fi interesant de stabilit în ce măsură întinderea ariei de răspîndire depinde de factorul demografic, ilustrînd o creștere mai însemnată sau mai puțin însemnată a populației, și dacă micșorarea ariei de răspîndire sau revenirea ei la limitele inițiale a fost provocată de dispariția unei părți a populației amintite, de întoarcerea ei pe teritoriile de baștină sau de asimilarea comunităților aflate la marginea ariei de răspîndire și în vecinătatea purtătorilor altor culturi.

[17] În „Current Anthropology“, 8, nr. 5, 1967, p. 505; vezi și Howells W.W., *Estimating population number through archaeological and skeletal remains*, și Vallois H.V., *Vital statistics in prehistoric population as determined from archaeological data*, ambele în vol. „The application of quantitative methods in archaeology,“ V.F.P.A.“, vol. 28, 1960, p. 158—185 și 186—222.

[18] Stjernquiest Berta, *Models of Commercial Diffusion in Prehistoric Times*, în „Scripta Minora“, nr. 2, 1965—1966, Lund 1967, p. 1—14.

[19] Nougier L.R., *op. cit.*, p. 263. Vezi de asemenea Heichelheim F.M.,“ An Ancient Economic History“, Leiden, 1958, p. 260.

[20] Jankuhn H., *Methoden und Probleme siedlungsarchäologischer Forschung*, în „Archaecologica Geographica“ IV 1955, p. 74.

https://biblioteca-digitala.ro

Mulți cercetători înclină, pe bună dreptate, pentru această din urmă soluție, deși aplicarea unor scheme tip și pentru cazurile unde nu avem mărturii sigure, poate duce la comiterea de erori și la neînțelegerea modului de desfășurare a unui proces istoric. Așa de pildă, gradul de mobilitate al unei comunități omenești și raza acțiunilor de deplasare pot fi stabilite cu aproximație pe baza cunoașterii temeinice a tipului de economie a respectivei comunități. Astfel, raza de deplasare era mult mai mare și nelimitată în cazul folosirii defrișării prin ardere, decît în cazul alternării loturilor cultivabile. Un exemplu grăitor în această privință l-am găsit în descrierea modului de cultivare a pămîntului de către țăranii maja și a consecințelor lui, așa cum au fost consemnate de cuceritorii spanioli. Țăranii dădeau foc unei bucăți din junglă și pe parcela obținută astfel, cu ajutorul unui băț ascuțit, făceau niște gropițe în care aruncau boabe de porumb. După ce pămîntul înceta să mai rodească, ei se deplasau în altă parte, lăsîndu-l pradă vegetației sălbatice. În căutare de pămînturi fertile, țăranii pătrundeau tot mai adînc în junglă, depărtîndu-se de orașele pe care aveau obligația să le aprovizioneze. Între orașe și sate, au constatat cu mirare spaniolii, se întindeau fîșii largi de stepă arsă și stearpă. Cînd foametea devenea amenințătoare orașele își căutau salvarea în emigrare. În timp ce în nord lua naștere un nou imperiu, orașe înfloritoare erau părăsite, fiind inundate de vegetație [21]. Experimentul întreprins de Axel Steensberg în Jutlanda, avînd drept scop reproducerea condițiilor de cultivare primitivă a pămîntului în epoca pietrei, a demonstrat, pe de altă parte, că un lot devenea complet sterp la patru ani după defrișare.

Un rol l-a avut și factorul demografic propriu-zis, adică volumul populației și creșterea lui, dar nu putem neglija nici factorii social-politici, care pot impune schimbarea locului de amplasare a așezărilor (apariția la un moment dat în neolitic a așezărilor situate pe locuri inaccesibile și ușor de apărat sau mutările de populații efectuate de romani în urma cuceririi unor teritorii), regruparea unor comunități pentru motive de apărare etc.

În unele cazuri, mutarea așezărilor putea fi pricinuită și de anumite fluctuații climaterice sau schimbări survenite în rețeaua hidrologică. Vorbind de importanța văilor apelor pentru popularea preistorică, Michel Lorblanchet arată că în hallstatt și latène s-a produs un hiatus în ocuparea văilor, fiind căutate locurile mai ridicate. Acest hiatus s-ar fi datorat nu numai stării de nesiguranță, provocată de venirea unor populații dinafară și de războaiele intertribale, dar și unei creșteri a umidității, ca urmare a trecerii de la perioada subboreală la cea subatlantică, care a creat condiții neprielnice pentru viețuirea pe acele terenuri [22]. Nieweglowski presupune că defrișarea a influențat ridicarea nivelurilor apelor, antrenînd inundarea suprafețelor situate mai jos și a putut cauza în felul acesta mutarea ansamblurilor de locuire pe terenurile situate mai sus, pe văile rîurilor mici [23].

Mărimea grupului omenesc era determinată și de modul de obținere a bunurilor materiale. Observațiile etnografice au arătat că defrișarea prin ardere a loturilor necesare cultivării a impus formarea unor colectivități de muncă de o anumită mărime.

Ne vom opri, în sfîrșit, asupra valorii și importanței unor indicatori demografici, cum ar fi durata medie de viață, longevitatea și mortalitatea pe grupe de vîrstă, pentru înțelegerea unor probleme legate de viața economică și organizarea socială a comunității studiate. Uneori, aceste date ne pot da unele indicații prețioase pentru estimarea, în linii mari, a volumului de muncă depus în decursul existenței unei comunități și a repartiției pe sexe a activităților desfășurate în cadrul ei, utilizînd în acest scop și datele oferite de analiza morfo-biologică. Durata medie de viață este un indicator demografic sintetic și întrucît reflectă nivelul general al condițiilor de viață, se poate considera că reprezintă un ritm bio-social, caracteristic unei colectivități într-o anumită perioadă istorică. Or, comunitățile umane cu o durată medie de viață diferită (de exemplu, 20 și respectiv 40 de ani) au avut nu numai perspective demografice diferite, dar, în funcție de aceste perspective, și posibilități deosebite de dezvoltare pe plan economic, social și cultural. Pe de altă parte, o mortalitate crescută în grupa de vîrstă de la 0—14 ani, în cadrul unor comunități cu o durată medie de viață redusă, poate constitui cauza demografică a încetării unei așezări sau a declinului și dispariției unei culturi, mergînd uneori pînă la stingerea populației. Dacă avem în vedere faptul că dezvoltarea economică este strîns legată de volumul demografic și de structura pe grupe de vîrstă a unei populații și dacă ne gîndim că viața activă începe azi, în medie, la 18 ani, iar în 1776 începea la vîrsta de 10 ani sau chiar mai devreme [24], putem să ne formăm o idee cu privire la perspectivele economice ale unei comunități umane din neolitic, de exemplu, sau din epoca bronzului, cu o durată medie de viață în jur de 20—23 de ani, o mortalitate ridicată în grupa de vîrstă de 0—14 ani și un volum demografic redus.

Socotim că merită să ne oprim și la implicațiile cultural-istorice ale unui fapt binecunoscut, a cărui importanță nu a fost încă subliniată în cercetările efectuate asupra populațiilor vechi, și anume că, din toate timpurile, bătrînii sînt păstrătorii obiceiurilor și tradițiilor, și aceasta cu atît

[21] Kosidowski Zenon, „Gdy slonce bylo bogiem", Warszawa, 1962, 325—326.

[22] Lorblanchet Michel, *Contribution à l'étude du peuplement des Grands-Causess*, în „Bulletin de la Société Préhistorique française", LXII, nr. 3, 1966, p. 683. Vezi de asemenea Demougeot E, *Variation climatique et invasions*, în „Revue historique", I, nr. 233, 1965, p. 1—22.

[23] Nieweglowski A., *op. cit.*, p. 113.

[24] Sauvi A., *La vieillesse économiquement inactive*, în „Revue du travail", avril 1960, p. 467.

https://biblioteca-digitala.ro

mai mult cu cît este dovedit că o dată cu vîrsta scade supleţea de adaptare a omului [25]. O comunitate umană cu o durată medie de viaţă scăzută şi o longevitate redusă poate fi mai susceptibilă la influenţele dinafară, mai permeabilă la însuşirea unor elemente culturale noi, ce vin să se adauge celor vechi sau să se substituie lor. Cultura materială a unor asemenea comunităţi poate fi supusă mai uşor variaţiilor şi fluctuaţiilor.

În aceeaşi ordine de idei, trebuie să arătăm, după părerea noastră, că o necropolă nu reflectă întreaga comunitate dintr-o aşezare, deoarece nu se poate susţine că a fost înhumat pînă şi ultimul individ din cadrul acestei comunităţi sau grup omenesc [26]. Numărul de indivizi rămaşi în viaţă în momentul cînd o aşezare îşi încetează existenţa, reprezintă ceea ce am putea numi fondul demografic al continuităţii culturale în spaţiu şi timp, el fiind păstrătorul şi continuatorul unui fond cultural şi de tradiţii fie în cadrul unor aşezări nou întemeiate, fie chiar şi în cazul asimilării supravieţuitorilor vechii aşezări de către o altă comunitate.

Pentru unele probleme privind dezvoltarea istorică a comunităţilor umane dintr-un areal cultural, este util şi un alt indicator demografic: estimarea populaţiei medii, exprimată prin raportul dintre numărul de om ani trăiţi de comunităţile din cuprinsul arealului cultural cercetat şi durata culturii respective.

Studiul complex al populaţiilor vechi necesită, în concluzie o cercetare sistematică, extensivă şi intensivă a aşezărilor şi necropolelor corespunzătoare, studiate în perspectiva istorică a dezvoltării comunităţilor umane de pe un anumit teritoriu, ţinînd seama de caracteristicile geo-morfologice, hidrografice şi climaterice şi de implicaţiile social-economice şi cultural-istorice ale factorilor demografici menţionaţi.

Faptele expuse demonstrează pe de altă parte strînsa interdependenţă dintre factorii cauzali şi necesitatea unei viziuni largi în rezolvarea unor probleme ce au în centrul atenţiei lor fenomenul uman privit nu numai ca un fenomen biologic, dar şi ca un produs social. M. G. Levin a arătat, de altfel, printr-o serie de exemple concludente, că antropologia, arheologia, etnografia şi lingvistica, operînd izolat şi fără să-şi confrunte datele, pot ajunge la erori fundamentale în cercetarea problemelor de etnogeneză [27].

Trebuie să fim conştienţi însă de greutatea stabilirii unor legături între faptele cercetate de diferitele ştiinţe şi de prudenţa cu care trebuie să fie avansată orice generalizare. De cele mai multe ori, aceste fapte nu pot fi oglindite în raporturi cantitative şi sînt departe de a avea o semnificaţie unică. Fără a ne lăsa pradă scepticismului manifestat de unii oameni de ştiinţă cum ar fi, de exemplu, Merton, şi fără a avea pretenţia că vom reuşi să elaborăm o metodologie proprie, aplicabilă la cercetarea şi rezolvarea unor probleme de acest gen, ne-am limitat la prezentarea cîtorva consideraţii cu caracter foarte general, care pot constitui la nevoie tot atîtea ipoteze de lucru pentru studierea problemelor pe care ni le-am propus. Cu această ocazie, vor ieşi mai bine în evidenţă şi lipsurile existente în materialul faptic adunat pînă în prezent, ca şi fenomenele sau factorii care au fost cercetaţi într-un mod insuficient sau dintr-un anumit unghi, ce nu permite confirmarea sau infirmarea unor ipoteze. Unele observaţii făcute de noi s-ar putea să aibă, prin urmare, un caracter provizoriu, în funcţie de nivelul actual al cercetărilor întreprinse în această direcţie. Nutrim speranţa însă că vom reuşi să aducem totuşi unele lămuriri suplimentare la cunoaşterea comunităţilor umane vechi de pe teritoriul patriei noastre.

---

[25] Stassart J., *Structure par âge et croissance économique*, în „Population et famille", nr. 6–7, 1965, p. 13.
[26] Howells W.W., *op cit.*, p. 172.
[27] Levin M.G., *Ethnic origins of the peoples of the Northeastern Asia*, în „Arctic Institute of North America, Anthropology of the North", Univ. of Toronto Press, 1963.

РЕЗЮМЕ

Прежде чем начать анализ развития некоторых поселений на территории Румынии с точки зрения единства и разнообразия многочисленных и взаимных характеристик: антропологических, морфологических, демографических, экономических, социальных и культурных, которые являются темой другой работы, авторы считали необходимым представить последовательно основные теоретические и методологические проблемы, касающиеся полного изучения древних поселений, так как это в данный момент обрисовывается на базе предпринятых в той области исследований.

Размещение и эволюция поселений, также как и их характер и демографическая база культурной последовательности, представленной числом индивидов, оставшихся в живых в тот момент, когда поселение прекращает свое существование — проанализированы с точки зрения социал-экономических и культурно-исторических данных.

RÉSUMÉ

Avant d'analyser l'évolution des populations anciennes sur le territoire de la Roumanie sous rapport de l'unité et de la complexité des multiples déterminations réciproques antropologiques, morphobiologiques, démographiques, sociales et culturelles qui font l'objet d'un autre ouvrage, les auteurs ont trouvé nécessaire de présenter de maniere succinte les problemes théoretique et méthodologique ayant rapport a l'étude complexe des populations anciennes, tels qu'ils se dessinent actuellement a partir des recherches entreprises dans ce domaine.

L'amplacement et l'évolution des habitats, ainsi que leur caractère et le fonds démographique de la continuité culturelle représenté par la nombre d'individus restés en vie au moment ou l'habitat cesse d'exister, sont analysés dans la perspective des implications sociales-économiques et culturelles-historiques.

https://biblioteca-digitala.ro